

Altruizmus VS. egoizmus: Očakávame za každú pomoc odmenu?

Michaela Mosnáčková

Psychologický ústav FFMU, Brno

info@psychologon.cz

ABSTRAKT:

Pojmy ako altruizmus alebo súcit sú v bežnej komunikácii vnímané ako protiklad sebeckosti, a sú chápané v zmysle nezištnej pomoci iným ľuďom a pozitívnym prispievaním spoločnosti. V ideálnom prípade znamenajú obetovať sa, potlačiť vlastné záujmy a pritom nečakať za to žiadnu odmenu. Iný pohľad nám však prináša evolučná psychológia, biológovia a sociobiológovia, ktorí tvrdia, že neexistuje altruistické správanie, ktoré by bolo pre nás neprospešné. Stierajú rozdiely medzi altruizmom a egoizmom a poukazujú na ich vzájomnú podmienenosť. Podľa nich naše správanie smeruje k prežitiu vlastných génov, a aj dobročinné činy sú len akousi zásterkou pre náš vlastný prospech.

KEÚČOVÉ SLOVÁ:

altruizmus, egoizmus, evolučná psychológia, humánna rovina, subhumánna rovina

ABSTRACT:

The concepts such as altruism and compassion are usually understood as the opposite of selfishness, they are seen as selfless help other people and contribution for society. Ideally, they should mean to sacrifice ourselves, suppress our own interests, while do not wait for any reward. From the other side of view, evolutionary psychology, biologists and sociobiologists argue there is not any altruistic behavior that would be without any benefits for us. According to them, there are no differences between altruism and egoism, but it conditions each other.

They claim, all kinds of our behavior, so philanthropic too, has the only aim, to survive our own genes, and to achieve our own benefits.

KEY WORDS:

altruism, egoism, evolutionary psychology, human level, subhuman level

---

Na subhumánnej rovine, u zvierat, sa v niektorých prípadoch môžeme stretnúť s činmi, ktoré majú podobu kooperatívneho správania alebo súcitu (Waal, 2011). Je však dokázané, že zvieratá nedisponujú základnými predpokladmi pre tieto vlastnosti a preto sú kooperácia, altruizmus, súcit a podobné vlastnosti špecificky ľudským fenoménom (Vašina, 2010). Na základe toho sa teda dá predpokladať, že nás odlišujú od zvierat. Na subhumánnej rovine sa podobné správanie dá vysvetliť biologickými mechanizmami, aj keď je ešte stále málo dôkazov a výskumov, ktoré by potvrdili alebo vyvrátili takéto teórie.

A ako je to v skutočnosti u ľudí? Dajú sa tieto vlastnosti zredukovať na biologické mechanizmy, ktoré majú evolučný základ, čo nás vlastne činí tak trochu sebcami a egoistami alebo je altruizmus, kooperácia a súcit podstatou našej osobnosti?

PREDPOKLADY ALTRUISTICKÉHO A KOOPERATÍVNEHO SPRÁVANIA

Základným predpokladom kooperácie a altruizmu je schopnosť pochopenia a vcítania sa do situácie a pocitov druhých ľudí a na základe toho nájsť stratégie, ako danému človeku pomôcť. Dôležitá je teda veľká miera empatie a súcitu. Frans de Waal (2011) definuje empatiu ako pochopenie a zdieľanie pocitov druhého, pričom dôležitá je *emocionálna zložka*. Tá znamená prevzatie výrazu, postojov a neskôr aj emocionálneho naladenia druhej (napríklad smutnej) osoby. Rovnako dôležitá je *kognitívna zložka*, čiže prevzatie perspektívy niekoho iného, schopnosť vidieť situáciu z jeho pohľadu. Ide o to, že človek dokáže rozlíšiť medzi svojimi pocitmi a pocitmi druhých a chápe, že jeho vlastné pocity vlastne vznikajú vnímaním pocitov iného človeka.

Tieto schopnosti sa teda opierajú o emócie a city človeka, o intuíciu, sociálnu inteligenciu a o motívy spojené s kooperáciou. Empatický človek musí byť schopný vnímať seba a zároveň vidieť realitu očami zraneného človeka, aby následne našiel spôsob, ako mu pomôcť. Existencia týchto vlastností sa však dá predpokladať len za prítomnosti osobnosti s jej jadrom JA (Vašina, 2010).

Pri evolúcií človeka došlo k skutočnej explózií vo vývoji vedomia pravdepodobne až u homo habilis. Jedným z podmieňujúcich prvkov pri tomto vývoji bolo osvojenie si jazyka. Homo habilis pravdepodobne ako prvý vo vývoji vlastnil neurologické predpoklady vzniku mentálneho priestoru a amodálnych reprezentácií (reprezentácií nezávislých na zmyslových orgánoch). Tie ovplyvnili aj schopnosť abstrakcie v reči a v myslení. Až tak mohla vzniknúť reprezentácia seba, pretože "Ja" je samo o sebe amodálny virtuálny objekt. (Kráľ, Hulín, 2001)

KOOPERÁCIA A SÚCIT NA SUBHUMÁNEJ ÚROVNI A ICH BIOLOGICKÝ MECHANIZMUS

Ako je uvedené vyššie, vlastnosti ako kooperácia, empatia a altruizmus sú špecificky ľudské. Ich podmienkou je osobnosť s jadrom ja. Tá sa však podľa mnohých vedcov na subhumánnej rovine nedá predpokladať, a preto u zvierat nemôžeme ani nájsť tieto vlastnosti (napr. Kráľ, Hulín, 2001; Vašina, 2010).

Schopnosť predvídať, čo sa odohráva v myšlienkach iného jedinca sa nazýva aj teória mysle. To znamená, že sme schopní pochopiť pocity, želania a motívy iného človeka a následne realizovať naše správanie na základe tohto pochopenia. Teória mysle sa dá zistiť jednoduchým experimentom, v ktorom sledujeme, či jedinec porozumie, v ktorej skrýši bude iné individuum hľadať potravu, ak sme ju v jeho neprítomnosti premiestnili z jednej skrýše do druhej. Zvieratá nechápu, že iné individuum, ktoré premiestnenie potravy z jednej skrýše do druhej nemohlo sledovať, ju bude hľadať na nesprávnom mieste (v pôvodnej skrýši). U ľudí sa tento fenomén mysle v plnom rozsahu prejavuje koncom 4. roka (Kráľ, Hulín, 2001).

Teória mysle je teda kľúčová pri empatii, súcite a altruizme. Jej absencia na subhumánnej rovine môže potvrdiť aj neexistenciu týchto vlastností u zvierat. Na druhej strane, mnohé výskumy sa snažia dokázať, že zvieratá týmito vlastnosťami disponujú. Napríklad Waal (2011) prezentuje videozáznamy, kedy sa šimpanzy po boji uzmierili a objali. Vyriešili tým konflikt a zisk mali obe strany. Fotografiami dokazuje, že primáty súcítia, keď šimpanz príde za druhým šimpanzom, ktorý prehral v boji a súcítne ho objíme. Tiež sa domnieva, že primáty (napr. šimpanzy) a iné zvieratá (napríklad slony) očakávajú, že sa im láskavosť, ktorú prejavia inému, vráti v budúcnosti. To je však v rozpore s presvedčením, že zvieratá nevnímajú minulosť a budúcnosť, žijú prítomnosťou (Suddendorf, Bosby, 2003).

Obr. 1: Príklad útechy medzi šimpanzami. Mláďa objíma dospelého jedinca po tom, ako prehral v boji.

Niektorí vedci sa domnievajú, že správanie, ktoré má podobu kooperácie alebo súcitu u zvierat sa dá vysvetliť biologickými mechanizmami, ktoré majú evolučný základ. Neurovedci tvrdia, že ich základ tvoria neuronálne štruktúry v mozgu. Dôkazom toho môže byť objav zrkadlových neurónov u makakov a neskôr aj u iných zvierat. Talianski vedci (Ferrari, Gallese, Rizzolatti, a Fogassi, 2003) zistili, že tieto neuróny generujú rovnaké akčné potenciály, keď opice vykonávajú určitú činnosť, a tak isto keď pozorujú iného jedinca vykonávať činnosť podobnú. Teda pri sledovaní niekoho iného sa aktivujú tie isté oblasti v mozgu, akoby sme činnosť vykonávali sami. Tieto neuróny sú u zvierat aj u ľudí spojené s učením aj s napodobovaním. Dôkazom ich existencie je aj experiment, kedy sa šimpanz pozerá na video so zívajúcim šimpanzom, a následne začne zívvať (Anderson et al., 2004). Tento jav je dobre známy aj u ľudí. Ide opäť o zapojenie rovnakých oblastí v mozgu.

ALTRUIZMUS NA HUMÁNEJ ROVINE

PSYCHOLOGICKÝ VS. BIOLOGICKÝ ALTRUIZMUS

web: www.psychologon.cz
tel.: +420 549 497 794
e-mail: info@psychologon.cz

ISSN: 1805-7160

Psychologický ústav Filozofickej fakulty Masarykovy univerzity
Arne Nováka 1
602 00 Brno

Česká republika

V ponímaní altruizmu na humánnej rovine sa objavujú dva pohľady. Jeden je biologický, ktorý priraduje altruizmu a kooperácií evolučný základ a viac sa podobá na systém uvedený u zvierat. Druhý pohľad, tzv. „čistého altruizmu“, vidí takéto správanie ako prirodzenú ľudskú súčasť. Napríklad Bowles a Gintis (2005) rozdelili kooperáciu na *mutualistickú*, z ktorej majú prospech obidve strany, má teda biologický charakter a je dôležitá pri evolúcií; a kooperáciu *altruistickú*, kedy ide o nezištnú pomoc a neočakávanie spätného zisku.

BIOLOGICKÝ ALTRUIZMUS

V skratke a trochu prenesene povedané, pohľad biologického altruizmu tvrdí, že ľudia sú od narodenia sebeckí, a že aj keď naoko pomáhajú a sú súcitní, majú z toho vlastný prospech. Altruizmus je podľa nich evolučný mechanizmus a je zásadný pri prírodnom výbere.

Prejavuje sa tu príbuzenský výber. Robert Wright (2009) ho vysvetľuje na príklade, keď sa stane niečo zlé nášmu príbuznému, a my cítime smútok. Keď ale čítame v novinách, že sa niečo podobné stalo niekomu, koho sme nikdy nestretli, až tak nás to „za srdce nechytí“. Tento mechanizmus teda znamená, že uprednostňujeme tých, s ktorými zdieľame rovnaké gény, a tým vlastne nepriamo pomáhame vlastnej genetickej nesmrteľnosti. Navyše je altruizmus kľúčový pre sociálnu súdržnosť, a skupiny, ktoré sú súdržnejšie, majú väčšiu šancu pretrvať, medzi ostatnými (Douglas, 2009).

Úlohu pri biologickom mechanizme zohráva aj reciprocita. Znamená to, že keď ja pomôžem tebe, očakávam, že ty mi pomôžeš v budúcnosti, keď to budem potrebovať. Za svoju štedrosť teda očakávam odmenu, a čím viac dám, tým viac chcem dostať. Ide teda zase len o vyjadrenie vlastných záujmov (Bowles a Gintis, 2005). Tým sa potvrdzuje hypotéza o evolučnom mechanizme.

ČISTÝ ALTRUIZMUS

Základnou myšlienkou čistého altruizmu je, že altruistické správanie je súčasťou ľudskej prirodzenosti. Nie všetky formy dobročinného správania sa dajú vysvetliť sledovaním vlastného prospechu. Teóriu o nezištnom obetovaní sa podporujú anonymné jednorazové činy, ako napríklad anonymné prispievanie na charitu, alebo pomoc bezdomovcovi, kedy sa nepredpokladá žiadna spätná odmena.

Ferguson et al. (2012) zisťovali motiváciu darcov krvi. Darovanie krvi sa zdá byť dobrým príkladom čistého altruizmu. Je totiž spojené s určitou mierou obetovania sa s cieľom pomôcť inému, zväčša cudziemu človeku. Avšak pri analýze odpovedí darcov vyzorovali, že altruistické dôvody sú spojené s vierou, že ak ja teraz pomôžem, očakávam, že ostatní pomôžu mne, keď to budem potrebovať.

A čo také prispievanie na charitu? Môže mať takéto rozhodnutie aj inú, ako altruistickú motiváciu? Mohli by za tým byť napríklad pocity viny, ak nebudem konať, alebo naopak vidina prestíže, rešpektu, čiže akýsi „hrejivý pocit“ a iné sociálne a psychologické výhody (Andreoni, 1990). Aj obetovanie vlastného života pre prospech ostatných predpokladá slávu, že sa na toho človeka nezabudne. To všetko naznačuje, že prospech z takéhoto konania sa recipročne vracia späť.

Mnohí autori, ktorí sa snažili definovať „čistý“ altruizmus, však, ako vidíme, následne tiež priznávajú, že pravdepodobne neexistuje.

Zdroje:

- Anderson, J.R., Myowa-Yamakoshi, M., Matsuzawa, T. (2004). Contagious yawning in chimpanzees. *The Royal Society*. 271, 468-470. Dostupné online na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1810104/pdf/15801606.pdf>, [stiahnuté dňa 22.12.2014]
- Andreoni, J. (1990). Impure Altruism and Donations to Public Goods: A Theory of Warm-Glow Giving. *The Economic Journal*. 100 (401), 464-477. Dostupné online na: <http://www.jstor.org/stable/2234133>, [stiahnuté dňa 22.12.2014]
- Bowles S., Gintis H. (2005). Can Self-interest Explain Cooperation? *Evolutionary and Institutional Economics Review* , 2(1), 21-41. Dostupné online na: https://www.jstage.jst.go.jp/article/eier/2/1/2_1_21/_pdf, [stiahnuté dňa 22.12.2014]
- Douglas, K. (2009). 6 Altruism. *New Scientist*, 203(2720), 31-32. Dostupné online na: <http://ezproxy.muni.cz/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,cookie,uid&db=edselc&AN=edselc.2-52.0-68249158298&lang=cs&site=eds-live&scope=site>, [stiahnuté dňa 22.12.2014]
- Ferguson, E., Atsma, F., De Kort, W., & Veldhuizen, I. (2012). Exploring the pattern of blood donor beliefs in first-time, novice, and experienced donors: Differentiating reluctant altruism, pure altruism, impure altruism, and warm glow. *Transfusion*, 52(2), 343-355. Dostupné online na: <http://ezproxy.muni.cz/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,cookie,uid&db=edselc&AN=edselc.2-52.0-84855861840&lang=cs&site=eds-live&scope=site>, [stiahnuté dňa 22.12.2014]
- Ferrari P.F., Gallese V., Rizzolatti G., Fogassi L. (2003). Mirror neurons responding to the observation of ingestive and communicative mouth actions in the monkey ventral premotor cortex. *European Journal of Neuroscience*, 17, 1703-1714. Dostupné online na: <http://ezproxy.muni.cz/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&>

Kráľ A., Hulín I. (2001). Neurofyziologické predpoklady vedomia. *Psychiatria*, 8(3), 86-98.

Dostupné online na:

http://neuroprostheses.com/AK/Papers_files/Kral_Hulin_2001_Vedomie.pdf,

[stiahnuté dňa 22.12.2014]

Suddendorf, T., Busby, J. (2003). Mental time travel in animals? *Trends in Cognitive Sciences*. 7(9), 391-396. Dostupné online na:

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1364661303001876>, [stiahnuté dňa 22.12.2014]

Vašina, L. (2010). *Komparativní psychologie*. Praha, Česká republika: Grada

Waal, F. (2011). Frans de Waal: Morálne správanie u zvierat. [videozáznam online].

TEDxPeachtree[cit. dňa 22.12.2014]. Dostupné na:

http://www.ted.com/talks/frans_de_waal_do_animals_have_morals.html

Wright, R. (2009). Robert Wright: The evolution of compassion. [videozáznam online].

TEDSalon[cit. dňa 22.12.2014]. Dostupné na:

http://www.ted.com/talks/robert_wright_the_evolution_of_compassion.html

Zdroje obrázků:

http://greatergood.berkeley.edu/images/uploads/5a_DeWaal-Consolation.JPG

<http://www.exil.sk/images/money-love.gif>